

**УСУЛИ ТАҲЛИЛИ
ҒАЗАЛҲОИ
КАМОЛИ ХУҶАНДИ** *Аҳмадов Мирзоҳабиб, н. и. ф., дотсенти
кафедраи методикаи таълими забон ва
адабиёти тоҷики МТД “ДДХ ба номи акад. Б.
Гафуров” (Тоҷикистон, Хуҷанд)*

**МЕТОДИКА АНАЛИЗА
ҒАЗЕЛЕЙ КАМОЛА
ХУҶАНДИ** *Аҳмадов Мирзоҳабиб, к.ф.н., доцент кафедри
методики преподавания таджикского языка и
литературы ГОУ “ХГУ имени акад. Б.
Гафурова” (Таджикистан, Худжанд)*

**AN ANALYSIS BESET
WITH THE PATTERN
OF KAMAL KHUJANDI
GHAZALS** *Ahmadov Mirzokhabib, candidate of philological
sciences, Ass.Professor of the department of
methods of teaching Tajik language and literature
under the SEI “KhSU named after acad. B.
Gafurov (Tajikistan, Khujand),
E-mail:mirzokhabib@bk. ru*

Вожаҳои калидӣ: Камол, газал, таълими адабиёт, лугат, таҳлил, тафсири, ирфон

Дар мақола сухан перомунӣ таҳлилу тафсири намунаҳо аз газалҳои Шайх Камолӣ Хуҷандӣ меравад. Таъкид мешавад, ки доир ба таълими газалиёти шоир дар мактаб тибқи талаботи рӯз ягон дастури таълим ва мақолаҳои методӣ ба миён наомадаанд. Муаллифи мақола тартиб ва низомӣ омӯзиши ашъори гиноӣ дар курси хониши адабӣ усулҳои дастрас ва босамари таҳлилу тафсири ашъори шоирро тибқи низомӣ салоҳиятноки таълим дар мисоли газали машҳури ӯ бо радифи “Гуфтам: Ба чашим” нишон додааст. Хониши бадеӣ, қор бо лугат, шарҳи байт ба байти маънӣ, таҳлил аз ҷиҳати сохт - афвол, вазн, қофия, радиф; истифодаи санъатҳои бадеӣ, натиҷагирӣ аз мазмуни газал ва монанди инҳо аз ҷузъиётест, ки муаллиф зимни шарҳи хусусиятҳои омӯзиши ашъори гиноӣ Камолӣ Хуҷандӣ пешниҳод кардааст. Баробари шарҳи маъноӣ зоҳирӣ шартҳои тафсири мазмуни ирфониро низ зимни баҳисобгирии идроки хонандаи мактаб нишон додааст.

Ключевые слова: Камол, газель, преподавание литературы, словарь, анализ, толкование, познание

В статье представлен анализ, толкование газелей Шейха Камола Худжанди. Отмечается, что в настоящее время для изучения творчества поэта в школе нет необходимого учебного пособия. Автором приводится примерный план работы по изучению творческого наследия поэта согласно компетентностному подходу. В качестве образца такой работы взята известная газель “Сказал”. Автором представлены такие виды работы над произведениями Камола Худжанди, как художественное чтение, словарная работа, толкование содержания бейта, анализ структуры произведения (рифма, радиф и др.); изучение использованных художественных средств, смыслового значения и ценности газели и т.д. Наряду с анализом структуры газели работа ведется и по ее содержанию, что способствует восприятию произведения учащимися.

Key words: Kamol, ghazal, teaching literature, dictionary, analysis, commentary, mystics

The article dwells on an analysis and interpretation beset with the patterns of Sheikh Kamoli Khujandi's ghazals. It is underscored that there are no manuals and methodological articles on ghazals tuition at school. The author demonstrates the order and system of studying poetry in the course of literary reading, affordable and effective methods towards analysis and interpretation of the poet's poetry in accordance with the competent system of education on the example of his famous ghazal "I said: To the eye. "Artistic reading, working with a dictionary, interpretation of byte by a semantic byte, analysis in terms of structure - affixes, weights, rhymes; usage of the arts, drawing conclusions from the content of ghazals and the like are some of the details presented by the author in describing the peculiarities of the study concerned with Kamoli Khujandi's poetry. Alongside with the explanation of apparent meaning, he also showed the conditions for the interpretation of the epistemological content in calculation of the school student's perception.

Мусаллам аст, ки назми оламгири классикии тоҷик барои ҳар як фарди соҳибдил рӯҳу тавон баҳшида, дар зиндагии инсонҳо таъсири муайян мегузорад. Таълими адабиёт то ҷое вобаста ба он ба роҳ монда мешавад, ки омӯзгор онро чӣ гуна ба шогирдон мерасонад. Маъмулан,

хонандагони синфҳои поён шеър сурудхониро дӯст медоранд. Алалхусус, ба онҳо шеърҳои равшан ва савтӣ хуш меояд. Ҳамин сурудхонӣ, шавқу рағбат нисбат ба шеър онҳоро ба олами дониш, муҳаббат ба инсон ва меҳри Ватани маҳбуб раҳнамун месозад. Вале бояд гуфт, ки ин майлу хоҳиш худ аз худ ба амал намеояд, он ба малака, маҳорат ва дониши фаннии омӯзгорон вобастагии қавӣ дорад. Мақсади меҳварии ҳар як дарси адабиёт дар мактаб ба бедор кардан ва инкишоф додани шавқу рағбати наврасон нисбат ба калом бадеӣ ва аз он ҷумла, ба шеър бояд нигаронида шавад.

Бояд гуфт, ки дар равишшиносии тоҷик перомунӣ омӯзиши ғазалиёти Камоли Хучандӣ тибқи низомии салоҳиятнок ягон дастури таълим таълиф нагардида, дар мақолаҳои ҷудогона ҳам ин мавзӯ комилан баррасӣ нагардидааст. Бинобар ин ҳам омӯзиш ва таҳқиқи ин мавзӯ зарурат пайдо мекунад.

Омӯзиши мавзӯи “Камоли Хучандӣ” тибқи барномаи таълими адабиёт дар синфҳои 7-ум ва 9-ум пешниҳод гардидааст. Барнома барои таълими мавзӯи “Камоли Хучандӣ” дар синфи ҳафтум се соат ва дар синфи нӯҳум панҷ соат ҷудо кардааст. Дар тафриқа аз он, ки дар барномаҳои пеш аз истиқлол таълими ашъори ғиноӣ ҳам дар асоси мавзӯҳои таълим дода мешуданд, боиси қаноатмандист, ки дар барномаҳои замони истиқлол таълими якҷуғрафӣ чунин ашъор пешниҳод шудааст. Ин имкон медиҳад, ки хонандагон бо хусусиятҳои ашъори ғиноӣ беҳтар ошно гарданд. Ҳамин тавр, дар синфи ҳафтум, ки хонандагон бори аввал бо осори Шайх Камол шинос мегарданд, барномаи таълим омӯзиши чор ғазали шоирро пешниҳод кардааст. Мавзӯи “Камоли Хучандӣ” барои синфи 7-ум дар барнома ба тарзи зерин пешниҳод шудааст:

“Камоли Хучандӣ (3 соат). Қироати ғазалҳои “Ғарибӣ”, “Гуфтам ба чашм”, “Ошӯби ҷонӣ”, “Дӯст медорад дилам ҷабру ҷафои дӯстро”. Маъниҳои ғарибӣ, садоқат, шавқи ёру дӯст, фурутанӣ ва бардошти ҷафои дӯст.

Пурсиш ва такрор: қироати ғазалҳо, аз ёд хондани ғазалҳои “Ғарибӣ”, “Дӯст медорад дилам ҷабру ҷафои дӯстро”, баёни маъноӣ ибора ва таркибҳо. *Тавзеҳот.* [3, с.34].

Барнома зимини ин мавзӯ аз назарияи адабиёт маълумот доир ба санъати кинояро низ пешниҳод кардааст.

Тавре ки мебинем, барои шарҳу тафсири 4 ғазали Камоли Хучандӣ, 3 соати додасуда кифоя нест. Аз ин рӯ, аз ҳисоби соатҳои умумӣ тадрис лозим меояд, ки як соати дигар барои мавзӯи “Камоли Хучандӣ” илова карда шавад, то ки омӯзгор имкон беҳтари таълими ин мавзӯро пайдо кунад.

Ҳамин тариқ, дар ҳолати барои таҳлилу тафсири ҳар як ғазали шоир ҷудо кардани як соати омӯзиш ба натиҷаи дилхоҳ расидан имкон дорад. Ба он муваффақ шудан лозим аст, ки хонандагон мувофиқи фаҳму идрок ва завқу ҷаҳонбинӣ ба ашъори таҳлилшаванда баҳо дода тавонанд ва аз чунин таҳлил барои ҳеш маъниҳои нав ба навро бардошт ҳам намоянд. Дар ниҳоди хонандагон бедор намудани завқи маърифати дурусти шеър яке аз вазифаҳои асосии омӯзгорон ба ҳисоб меравад. Дар ин бобат хангоми таҳлили асари бадеӣ муайян кардани воситаҳои тасвир ва санъатҳои бадеӣ нақши махсус дорад. Дар зер ба ҳайси “мушт намунаи хирвор” таҳлилу тафсири яке аз ғазалҳои машҳури Шайх Камолро, ки барнома барои хонандагони синфи 7-ум пешниҳод кардааст, пешниҳод месозем. Ин ғазал, ки бо радифи “Гуфтам: Ба чашм” девони Шайх Камолро зеб бахшидааст, аз шеърҳои бисёр хунармандонаи шоир буда, дар байни хонандагон шӯҳрати зиёд пайдо кардааст. Бинобар ин ҳам қабл аз он ки шарҳи мазмуни ғазалро ба роҳ монад, омӯзгор доир ба он сухан мегӯяд, ки хунари шоирӣ Камол асосан ғазалсароӣ аст ва ӯ низ мисли Ҳофиз устои ғазал аст. Мавлоно Абдуррахмони Ҷомӣ дар ин бора чунин фармудааст: “Вай (Шайх Камол – А. М.) бисёр бузург будааст ва иштиғоли вай ба шеър тақаллуф ... барои он буда бошад, ки зоҳир мағлуби ботин нашавад ...” [1, с.750].

Ҳофиз Шерозӣ бо Камоли Хучандӣ дӯстӣ ва рафқати хос дошта, байнашон робитаи мактубӣ идома кардааст. Баъзан онҳо ғазалҳои худро ба ҳамдигар мефиристодаанд. Боре Камол ба Ҳофиз ҳамин ғазали “Гуфтам: Ба чашм”-ро мефиристад. Нақл мекунад: Вақте ки Ҳофиз ба байтн сеюм (Гуфт: Агар сар дар биёбони ғамам хоҳӣ ниҳод, Ташнагонро муждае аз мо бибар. Гуфтам: Ба чашм) мерасад, ӯро ҳолати аҷиб фаро мегирад ва мегӯяд: “Воқеан, пояи ин мард бисёр баланд аст”.

Чунин маълумот боиси боз ҳам бештар ҷалб гардидани диққати хонандагон ба мавзӯи хоҳад шуд. Пас омӯзгор бевосита ба таҳлилу тафсири мазмуни ғазал оғоз мебахшад. Хонандагон пас аз ошно шудан бо матни он калимаву таркиб ва ибораҳои эзоҳталабро ҷудо мекунад ва зерин назорати омӯзгор шарҳ медиҳанд. Яъне, ҳар кадом хонанда мустақилона калимаҳои

эзохталабро аз матни ғазал чудо мекунад ва сипас он калимаҳо бо ширкати ҳама шарҳ дода мешаванд. Дар ин лаҳза омӯзгор хонандагонро водор месозад, ки аз «Фарҳанги забони тоҷикӣ» ва ё луғатҳои дигар босамар истифода кунанд ва роҳҳои тезтар дарёфт кардани воҳидҳои луғавиро омӯзанд.

Қор бо луғат имкон медиҳад, ки баъд аз он ғазал байт ба байт шарҳи маъно карда шавад. Дар шарҳи байтҳо ҳам шогирдон ғаёлона дастаҷамъӣ мекунанд, онҳо байтҳоро бо навбат мехонанд ва маъноӣ онро шарҳ медиҳанд. Барои он ки дар раванди таҳлили ғазал ғаёлоияти ҳамагонӣ таъмин гардад, усули мувофиқтарин сӯхбат ба ҳисоб меравад. Аз хонандагон тақозо мегардад, ки дар баробари шарҳи маъноӣ ва шарҳи луғат ба мавқеи воситаҳои тасвири бадеӣ дар байтҳо эътибор диҳанд. Пас аз шиносӣ бо матни ғазал аз байти матлаъ сар карда, он байт ба байт таҳлил карда мешавад ва шарҳу тафсир меёбад:

Ёр гуфт: аз ғайри мо пӯшон назар! Гуфтам: ба чашм!

В-он гаҳе дуздида дар мо менигар! Гуфтам: ба чашм! [5, с.493].

Афоили ғазал: - V - / - - V - / - - V - / - - V ~;

фоилун мустафъилун мустафъилун мустафъилон

Вазни ғазал: баҳри раҷази мусамани музол (музоҳафи аштар)

Радиғ: ибораи «Гуфтам: ба чашм» дар охири ҳар қадам байт айнан такрор шуда омада, радиғро ба вучуд овардааст.

Қофия: калимаҳои *назар, менигар, гуҳар, бубар, тар, дар, мешумар, сар ба сар* дар охири байтҳо пеш аз радиғ ҳамоҳанг шуда омада қофияро ба вучуд овардаанд, ки ҳарфи равияшон «р» ба ҳисоб меравад.

Луғат:

Ёр - ин ҷо ба маъноӣ маъшуқа; *Ғайр* – дигарон; рақибон; *Дуздида дар мо менигар* – сӯи мо пинҳонӣ назар андоз.

Маънӣ: нозу истиғно аз сифатҳои азалии ёри дилҷӯст. Дар ин ғазал низ ошиқ нозбардор ҳамеша омодаи фармоиши маъшуқа ва ғуломи истиғноӣ ўст. Ошиқ на танҳо омода аст, ки ҳама талаботи ёри хешро бе каму кост иҷро кунад, балки ҳар талабу дархости ёр барои вай боиси хушнудию сарфарозӣ аст. Ёр аз ошиқ тақозо дорад, ки ба сӯи дигарон нигоҳ накунад ва бар замми ин гоҳ-гоҳе ба сӯи маъшуқа пинҳонӣ назар андозад ва ошиқ ин талаби ёрашро ба ҷон пазиروي мекунад.

Санъати бадеӣ: *Муқолама:* ғазал саропо бо санъати муқолама эҷод шудааст; дар ҳар мисраи ин байт низ нахуст сухани маъбуба ва пас ҷавоби ошиқ омадааст.

Таҷнис: таркиби «ба чашм» ба сурати санъати таҷнис басо зебо афтодааст ва маъноҳои маҷозӣ (қабул, бо ҷону дил) ва асли (ин супоришро бо чашмонам иҷро мекунам)-ро ифода кардааст.

Киноя: «дуздида нигоҳ кардан» аз таъбирҳои басо зебои мардумист, ки дар маъноӣ ба қасе ё чизе пинҳонӣ ва нафаҳмонида нигоҳ кардан бисёр ҷолиб афтодааст.

Гуфт: агар ёбӣ нишони пой мо бар хоки роҳ,

Барфишон он ҷо ба доманҳо гуҳар! Гуфтам: Ба чашм! [5,с.439].

Луғат:

Барфишон – афшон, рез, нисор кун; *Гуҳар* – гавҳар, санги қиматбаҳо; *маҷозан*, ашк; *Нишони пой* – изи пой, нақши пой.

Маънӣ: ёр боз талаб мекунад, ки агар дар роҳ ҳар кучо нақши пой маро дарёбӣ ва умуман, аз ман нишоне ёбӣ, он ҷо доман-доман гавҳар бирез, яъне ҳар дороие, ки дорӣ, нисори хоки пой мо кун. Ошиқ ин талаботро ҳам бо хушнудӣ қабул мекунад.

Ин ҷо хонандагонро водор кардан лозим аст, андеша кунанд, ки ошиқи бечизу ҷора дар ивази ин ваъдаҳои қадам гавҳарҳоро нисори нақши пой ёри хеш мекарда бошад. Посуҳи ин саволро аз ҷавоби ошиқ дарёфттан осонтар аст. Ягона гавҳаре, ки ошиқи ноком дар ихтиёраш дорад, донаҳои ашк аст, ки мисоли гавҳар дурахшандаву ҷилдор буда, аз роҳи чашм берун меояд ва мерезад.

Санъати бадеӣ:

Маҷоз: *гуҳар афшондан* – ашк рехтан; *ба доманҳо гуҳар афшондан* – азбаски ошиқ ашқи зиёд мерезад, он сиришк аз руҳсор ҷорӣ шуда ба домани куртааш ва пас ба замин мерезад, аз ин рӯ таркиби «ба доман» ҳам ба маъноӣ маҷозӣ ва ҳам ба маъноӣ асли қомилан мувофиқат мекунад.

Гуфт: Агар сар дар биёбони ғамам хоҳӣ ниҳод,

Ташнагонро муждае аз мо бубар! Гуфтам: Ба чашм! [5, с.439].

Луғат:

Биёбон – дашти васеи беоб ва бедолу дарахт; сар дар биёбон ниҳодан – ба сӯйи биёбони беоб баромада рафтанд; *Ташинагон* – 1. мардуми ташнаи об, мӯҳтоҷи об. 2. *маҷозан*, ошиқон; *Мужда* - хушхабар

Маънӣ: ёр боз ҳам нозу истиғнои бештар мекунад ва ошиқро огоҳ месозад, ки агар ту ба ғаму кулфати ишқи ман тоб оварданӣ бошӣ, дониста бош, ки сарсониву саргардониҳои зиёд дар пеш аст. Огаҳ бош, ки дар ин роҳ ту танҳо нестӣ, гирифтгори ишқи ман басо зиёданд. Аз ин рӯ, барои онон ҳам, ки дар биёбони ишқам ташнагӣ мекашанд, аз номи ман паёме бирасон! Ошиқи бечора боз ҳам ин нози навбатии ёрашро таҳаммул мекунад ва мақбул медорад.

Санъати бадеӣ:

Ирсоли масал: шоир чабру кулфат ва истиғнои ишқи ёрро дар мисоли биёбони беобу гиёҳе тасвир месозад, ки дар он гирифтгори дигари зиёде ташнаву саргардонанд ва ин ошиқи нав асиргаштаро низ қисмат ба он ҷо мебарад; *Маҷоз:* сар дар биёбон ниҳодан – ба биёбони бесару нӯг раҳсипор шудан; *Киноя:* биёбони ғам – киноя аз ғами басо зиёди сӯзон, ки аввалу охир надорад; *Истиора:* ташнагон – ошиқони ташнаи дидор

Гуфт: агар гардад лабат хушк аз дами сӯзони оҳ,

Боз месозаш чу шамъ аз дида тар! Гуфтам: ба чашм! [5, с.439]

Луғат:

Оҳ – нидои ифодакунандаи дарду ғам; дами сӯзони оҳ – нафаси сӯзон, ки ошиқ аз дарду ғами ишқ берун мебарорад; *Лаб хушк шудан* – ташна мондан; *Месозаш* ... аз дида тар – (он лаби хушкшударо) аз оби дида тар бикун; *Шамъ* – як навъ чароғ;

Маънӣ: ёр боз ҳам мефармояд, ки аз оҳҳои сӯзон кашидан дар ғами ишқи мо агар лабонат хушк шаванд, яъне саҳт ташна монӣ, бо роҳи гиристанӣ зиёд мисли шамъ лабони хушкшудаатро аз нав тар карда ист ва ошиқи гирифтгори ин гуфтаро ҳам бечуну чаро қабул медорад.

Санъати бадеӣ:

Маҷоз: лаб хушк шудан – ташна мондан; *Тавсиф:* дами сӯзон; *Киноя:* аз дида тар сохтан – гиристан; *Ташибҳ:* ошиқи гирён ба шамъи сӯзон монанд карда шудааст, аз он чихат, ки ҳангоми сӯхтан рағани шамъ ба бараш мерезад чун ошиқе, ки сиришкӣ ӯ ҳам аз дидагонаш ба рӯю лабаш мешорад.

Гуфт: агар бар остонам об хоҳӣ зад зи ашк,

Ҳам ба мижгонат бирӯб он хоки дар! Гуфтам: ба чашм! [5, с.439]

Луғат:

Остон – остона, даромадгоҳи хона; *Об задан* – ба хоҷаи паст нишондани чангу ғубор об пошидан бар рӯйи замин; *Мижгон* – миҷаҳо, мӯйҳои канори пилки чашм;

Маънӣ: ёр боз мефармояд, ки агар бар остонаи хонаи ман аз сиришкат об заданӣ бошӣ, яъне дар зерӣ дари хонаи ман нишаста чунон гириҷа кунӣ, ки даромадгоҳи хонаи ман аз ашқонат тар мешуда бошад, боз хоки дари хонаамро ҳам (ба ҷои ҷорӯб) бо миҷаҳоят бирӯб. Ошиқи ноком боз ҳам омода аст, ки ин истиғнои ёрашро қабул созад ва ин амалро бо чашмонаш иҷро кунад.

Санъати бадеӣ:

Муболиға: аз сиришк об задани даромадгоҳи хонаи ёр, бо мижгон рӯфтани хоки он дар; *Маҷоз:* ба чашм - қабул ва итоат кардан; *Таҷнис:* ба чашм, ба маъноҳои: а) қабул ва итоат кардан; б) бо чашмон иҷро кардани ин супоришҳои ёр

Гуфт: агар гардӣ шабе аз рӯи чун моҳам чудо,

То саҳаргоҳон ситора мешумар! Гуфтам: ба чашм! [5, с.439]

Луғат:

Саҳаргоҳон – пагоҳии барвақт, субҳ;

Ситора мешумар – 1. ситораҳоро бишумор, шумор кун, ба ҳисоб гир. 2. *маҷозан*, хоб накун, бедор бош. 3. *киноя* аз ашқ рехтан, гирён будан

Маънӣ: ёр мефармояд, ки агар шабе аз назораи рӯи зебои ман бебаҳра монӣ, дар ёди чеҳраи ман то пагоҳӣ хоб накарда шабро ба рӯз биёр. Ошиқи гирифтгори инро ҳам бо хушнудӣ қабул мекунад, яъне дар ёди дидори ёр будан ҳам барои ӯ давлати бузургест. Азбаски ошиқ ваъда медиҳад, ки ин фармударо низ «ба чашм» иҷро хоҳад кард, бояд хонандагонро водор кунем, ки маънои дигари «ситора шумурдан» – гиристанро ҳам баён созанд. Яъне тибқи супориши ёр ошиқи аз дидори маъшуқа чудошуда шаб то саҳар на танҳо беҳобӣ кашад, балки боз гирён ҳам бошад, дона-дона ашқ бирезад. Ин маъно аз он берун меояд, ки донаҳои ашқ низ мисли ситораҳои осмон ҷилдор ва дурахшандаанд.

Санъати бадеӣ:

Ташбеҳ – рӯи чун мох; *Таҷнис*: ситора шумурдан - а) ба шумор овардани микдори ситораҳои намоён дар осмон; б) нахобидан; в) гиристан; *Маҷоз*: ситора шумурдан – нахобидан; *Киноя*: ситора шумурдан - гиристан

Гуфт: агар дорӣ хаёли дурри васли мо, Камол,

Қаъри ин дарё бипаймо сар ба сар! Гуфтам: Ба чашм! [5, с.439]

Луғат:

Хаёл – ин чо ба маънои ният, мақсад; *Дурр* – марворид, гавҳар; умуман, санги гаронбаҳо; *Васл* – пайвастан, висол; ба дидори ҳам расидани ошиқу маъшук; *Қаър* – чуқурӣ, умқ, тағ; *Паймудан* – тай кардан; чустучӯ кардан; *Сар ба сар* – аз аввал то охир.

Маънӣ: дар байти мактаъ (охир) ёр ба ошиқ мегӯяд: агар умед дошта бошӣ, ки ба васли мо бирасӣ, (ки бароят басо беилочу дастнорас аст,) ту бояд умқи ин укёнуси бузурги ишқро аз аввал то ба охир тай кунӣ ва бичӯйӣ! Ошиқи бечора боз ҳам қабул медорад, ки «ба чашм» ин хама пахноӣ укёнуси беканорро чустучӯ хоҳад кард, то ба васли гаронсанги ёри пуристиғно бирасад.

Агар хонандагон аз мазомини ирфонии ашъори шоирони мутасаввиф то андозае огаҳӣ дошта бошанд, ин чо доир ба ишқи аҳли ирфон нисбат ба Офаридгор сухан гуфтан лозим аст, ки он зинаҳо (марҳалаҳо) дорад ва барои ба он расидан маъмулан ҳафт зинаи онро тай намудан лозим мешавад. Шайх Камол роҳи ба он ишқи муқаддас расиданро тариқи саргаштагӣ дар биёбони беобу гиёҳ ва пас «паймудани қаъри ин дарё» (укёнус) баён кардааст. Саноиӣ Ғазнавий бошад, он марҳалаҳоро «ҳафт шаҳр» гуфтааст:

*Ҳафт шаҳри ишқро Аттор ғашт,
Мо ҳанӯз андар хама як кӯчаем.*

Санъати бадеӣ:

Тавсиф: дурри васл – васли гаронбаҳо; *Маҷоз*: дурр - ҳар чизи гаронбаҳо, пурқимат; ноёб; *Муболиға*: сар ба сар паймудани қаъри дарё.

Натиҷа: шоир тавассути образи ошиқи шайдо, ки омода аст тамоми нозу истиғно ва шарту шароити ёри ситамгарро таҳаммул кунад, меҳода қимати ишқи заминӣ ва ҳам арзиши ишқи аслию самовиро баён созад, то пайравони ин маслак чафои ёри бераҳму бепарворо дар хама ҳолат таҳаммул карда тавонанд ва аз сарсупурдагии ошиқони воқеии ноком ва ҷоннисор огаҳ бошанд.

Ҳамин тавр, дар баробари шарҳи маъно, омӯзгор аз мазмуни ғазал натиҷагирӣ мекунад. Тавре ки гуфта омад, дар байти мактаъ шоир ғалаёни ишқи ёри хешро ба дарёи амиқ ва пурталотум монанд карда, аз забони маъшуқа мегӯяд: агар дар сари ту фикри ба висоли мо расидан бошад, ба ин дарёи пурталотуми ишқи мо ғӯтавар шав, чунки васли мо чун дурри тобон гаронбаҳо буда, дар умқи дарё нухуфтааст ва на ҳар кас онро ба даст оварда метавонад. Ин дурри васлро касе ба даст меорад, ки чуқуртарин чойи ин дарёи ишқро аз аввал то охир гузашта метавонад ва он дурри пурбахоро, ки ишқ унвон кардаанд, ба даст меорад. Дар ҷавоби ин гуфтаҳо ҳам ошиқи зор “ба чашм” мегӯяд, яъне омодагии хешро дар паймудани қаъри ин дарё арза медорад.

Ба эътибори шогирдон расонидан лозим аст, ки ин ғазал мундариҷаи ирфонӣ дорад. Дар ҳолати равшан сохтани мазмуни ботинии ғазал, фаҳмо мегардад, ки ин ишқ азали буда, шоир аз роҳи расидан ба ваҳдати Илоҳӣ сухан ба миён овардааст. Он биёбони ишқ роҳи ноҳамвор ва бисёр душвори расидан ба ваҳдатро ишора мекарда бошад, дарёи ишқ ин дили инсонест, ки ҷӯи ваҳдати Худованди хеш аст. Аммо мазомини ирфонии ғазали мазкурро он гоҳ шарҳу тафсир кардан мумкин аст, ки хонандагон барои қабули он омода бошанд ва ин андешаҳои шоиронаро сарфаҳм рафта тавонанд. Вагарна омӯзгор бо баён кардани мазмуни зохирии ғазал иктифо мекунад. Чун худи бузургон ишораҳо доранд, ҳар хонанда аз ашъори онҳо ҳамон чизро гирифта метавонад, ки барои фаҳм кардани он қодир аст.

Ҳамин тавр, омӯзгор хонандагонро ба он натиҷа мерасонад, ки афкори ошиқонаи Шайх Камол аз оятҳои Қуръон ва аҳодиси набавӣ сарчашма мегиранд ва барои тарбияи насли наврас дар рӯҳияи инсонгарой, парвариш додани хислатҳои начибу шоиста ва бартараф кардани мушқилоти ҳаёт хидмат менамоянд.

ПАЙНАВИШТ:

1. Абдурахмони, Ҷомӣ.Нафаҳот-ул-унс. Таҳиягарони матн, муаллифони муқаддима ва феҳристҳо Мӯътабар Оқилова, Баҳром Мирсаидов/Мавлоно Нуриддин Абдурахмони Ҷомӣ. – Душанбе: Пажӯҳишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ СҶИЭ дар Тоҷикистон,2013.–872 с.

2. Абдучаббори, Шоҳаҳмад (Сурӯш). Фарҳанги ашъори Камоли Хучандӣ/Ш.Абдучаббор. – Хучанд: Хуросон, 2015. - 736 саҳ.
3. Барномаи таълими адабиёти тоҷик дар синфҳои 5-11. – Душанбе: Маориф, 2007. – 72 с.
4. Камоли, Хучандӣ. Девон. Мурағиб ва муаллифи пешгуфтору тавзеҳот С. Асадуллоев/К.Хучандӣ. – Душанбе: Адиб, 1995. – 672 с.
5. Камоли, Хучандӣ. Девон. Таҳия ва тасҳеҳи матн аз Абдучаббори Суруш ва Саидумрон Саидов. Сарсухани Абдулманнон Насриддинов/К.Хучандӣ. – Хучанд: Андеша, 2011. – 632 с.
6. Матлубаи, Мирзоюнус. Шарҳи шаст шеърӣ Фарзона/М.Мирзоюнус. – Хучанд: Ношир, 2019. – 244 с.

REFERENCES:

1. Abdurrahmoni, Jomi. Nafahat-ul-uns. Compilers of the text, authors of introduction and catalogs: Mutabar Akilova, Bahrom Mirsaidov / Mavloni Nuriddin Abdurrahmoni Jomi. - Dushanbe: The Institute of Persian-Tajik Culture of the IRS in Tajikistan, 2013. – 872 p.
2. Abdujabbori, Shahahmad (Surush). Dictionary of Kamoli Khujandi`s Poetry / Sh. Abdujabbor. - Khujand: Khuroson, 2015. - 736 p.
3. Educational Program on Tajik Literature for Grades 5-11. - Dushanbe: Enlightenment, 2007. - 72 p.
4. Kamoli, Khujandi. Devon. Compiler and author of foreword and commentary by Asadulloev / K. Khujandi. - Dushanbe: Man-of-Letters, 1995. - 672 p.
5. Kamoli, Khujandi. Devon. Preparation and correction of the text by Abdujabbor Surush and Saidumron Saidov. Introduction by Abdulmannon Nasriddinov / K. Khujandi. - Khujand: Andesha, 2011. - 632 p.
6. Matlubai, Mirzoyunus. Interpretation sixty Poems by Farzona / M. Mirzoyunus. - Khujand: Publisher, 2019. - 244 p.